

Architektur des Jugendstils und der frühen Moderne im heutigen Polen

Małgorzata Omilanowska

Ein Forschungs- und Denkmalpflegeprojekt der UNESCO, das Ende der achtziger und zu Beginn der neunziger Jahre durchgeführt wurde, hatte die Erforschung des Weltkulturerbes der Jugendstilarchitektur zum Ziel (UNESCO International Joint Cultural Study Art Nouveau/Jugendstil). Eine Hauptaufgabe dieses Projekts war die wissenschaftliche Begleitung von konservatorischen Maßnahmen an einem Bauwerk, das als besonders bedeutend für die europäische Architektur dieser Stilepoche gilt. Im Jahr 1989 wurde entschieden, dass das Haus »Hohe Pappeln«, Henry van de Velde 1907 bis 1908 in Weimar errichtetes Wohnhaus, dieses besondere Objekt sein sollte.

Niemandem kam es damals in den Sinn, dass es – trotz zahlreicher Forschungen über das Werk van de Velde, trotz des erhaltenen Nachlasses mit den von ihm verfassten Erinnerungen und Werkver-

zeichnungen – in seinem Œuvre ein bislang unentdecktes und unerforschtes Werk existieren könnte, zudem ein Objekt von so beachtlichem Rang wie die Innenausstattung des Sanatoriums in Trebschen/Trzebiechów.

Der Jugendstil war in der europäischen Architektur eine Erscheinung von recht kurzer Dauer. Das bedeutet, dass nur relativ wenige Bauwerke in diesem Stil errichtet wurden. Schlimmer noch: Die Vorliebe für den Jugendstil verschwand ebenso rasch wie sie aufgekommen war, der Stil selbst wurde als »Geschmacksverirrung« abgetan. Dies führte dazu, dass viele Bauwerke bald abgerissen oder verändert wurden, die Innenausstattungen haben sich ebenfalls nur selten erhalten.

Polen war an der Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert immer noch ein zwischen Russland, Preußen und Österreich aufgeteiltes Land. Die polnische Kunst und Architektur stand daher einerseits unter

◀ *Wohnhaus in der Służewska-Str. 3 in Warschau, Entwurf von Mikołaj Tołwiński und Henryk Stifelmann, 1903–1905
Dom przy ul. Służewskiej 3 w Warszawie, projekt Mikołaja Tołwińskiego i Henryka Stifelmanna, 1903–1905 r.*

79

Architektura secesji i wczesnego modernizmu w dzisiejszej Polsce

Małgorzata Omilanowska

W końcu lat osiemdziesiątych i na początku dziewięćdziesiątych realizowany był międzynarodowy projekt badawczo-konserwatorski UNESCO, którego celem było przebadanie światowego dziedzictwa architektury secesyjnej (UNESCO International Joint Cultural Study Art Nouveau/Jugendstil). Jednym z podstawowych zadań w pracach projektu była naukowa opieka nad konserwacją ważnego dla tego stylu i dziedzictwa europejskiego dzieła architektury. W 1989 roku zdecydowano, że tym obiektem ma być zbudowany w latach 1907–8 własny dom Henry'ego van de Veldego wzniesiony w Weimarze – Haus »Hohe Pappeln«. Nikomu nie przyszło wówczas do głowy, że pomimo tylu lat badań nad dorobkiem van de Veldego i zachowaniu się jego spuścizny

łącznie z tomem wspomnień i wykazami prac, wciąż jeszcze w jego dorobku może być nie odkryte i nie przebadane dzieło, a zwłaszcza obiekt tej klasy i skali co wnętrza sanatorium w Trebschen/Trzebiechow.

Secesja w całej Europie była zjawiskiem bardzo krótkotrwałym, powstało więc stosunkowo niewiele dzieł w tym stylu. Co gorsza moda na secesję równie szybko przysłała co minęła, a styl ten uznano za objaw złego gustu, co w efekcie spowodowało rozbiorę wielu budynków i zniszczenie większości wystrójów wnętrz utrzymanych w tym stylu.

Polska na przełomie XIX i XX wieku była krajem wciąż jeszcze pozostającym pod zaborami. Jej sztuka i architektura tego czasu z jednej strony podlegała wpływom centrów kulturowych państw zaborczych – Berlina, Wiednia i Petersburga – z drugiej zaś podporządkowana była silnej potrzebie wykreowania

Villa Leopold Kindermann in der Wólczańska-Str. 31/33 in Łódź, Entwurf von Gustav Landau-Gutenteger, 1903
Willa Leopolda Kindermanna przy ul. Wólczańskiej 31/33 w Łodzi, projekt Gustawa Landau-Gutentegera, 1903 r.

80

własnego, odrębnego stylu narodowego. Dlatego secesja w wydaniu międzynarodowym nie cieszyła się wielką popularnością, uważana przez wielu zaangażowanych patriotycznie architektów za przejaw kosmopolityzmu i obcych wpływów. Polscy architekci podejmowali próby stworzenia nowej architektury modernistycznej z inspiracji miejscowych, ale secesja taka jaką znamy z Paryża, Monachium czy Wiednia była rzadkością.

W miastach polskich powstało zaledwie kilka realizacji wysokiej klasy, wytrzymujących porównanie z dziełami secesyjnymi innych krajów europejskich. Pozostałe budowle to przeważnie standardowe kamienice mieszczańskie z fasadami i kłatkami schodowymi dekorowanymi secesyjnym ornamentem.

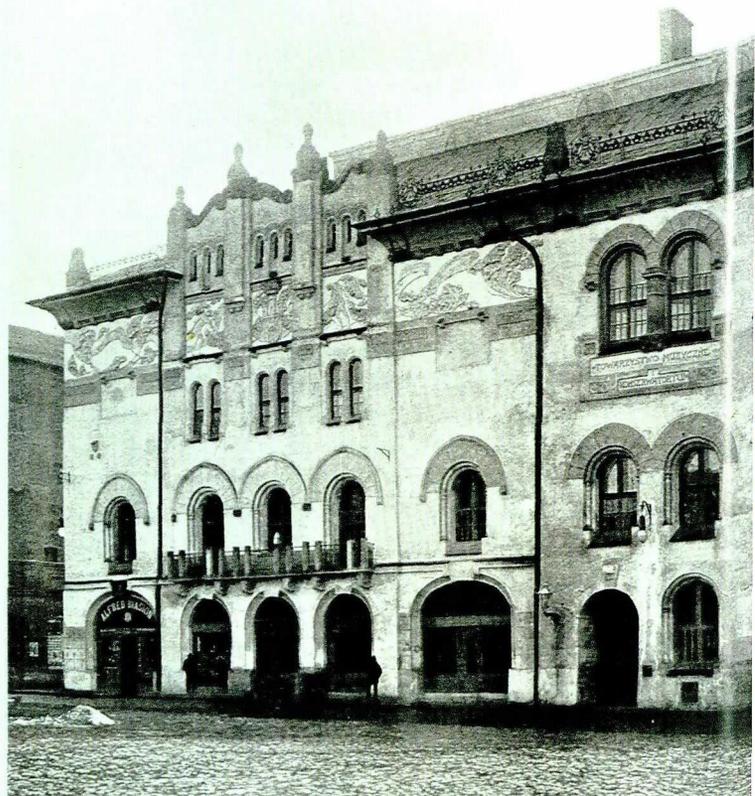
Do najwybitniejszych realizacji secesyjnych w Polsce niewątpliwie zaliczała się nieistniejąca już kamienica przy ul. Służewskiej 3 w Warszawie, dzieło Mikołaja Tołwińskiego (1857–1924) i Henryka Stifel-

dem Einfluss der kulturellen Zentren der Teilmächte – Berlin, Wien und Sankt Petersburg – andererseits bestand ein starkes Bedürfnis, einen eigenen Nationalstil zu entwickeln. Daher erfreute sich der internationale Jugendstil bei den Polen keiner großen Beliebtheit; von zahlreichen patriotisch empfindenden Architekten wurde er sogar als Ausdruck kosmopolitischer und fremder Einflüsse abgelehnt. Polnische Architekten waren bemüht, eine neue modernistische Architektur aus lokaler Inspiration zu entwickeln. Ein Jugendstil, wie wir ihn aus Paris, München oder Wien kennen, ist in Polen selten zu finden.

In polnischen Städten gibt es daher nur wenige Bauwerke, die in einem Vergleich mit Jugendstilbauten anderer europäischer Ländern bestehen können. Zumeist handelt es sich um standardisierte Bürgerhäuser mit entsprechender Fassadengestaltung und Treppenhäusern, die Jugendstil-Ornamente aufweisen.

Zu den besten Jugendstilwerken in Polen gehörte gewiss das nicht mehr existierende Wohnhaus an

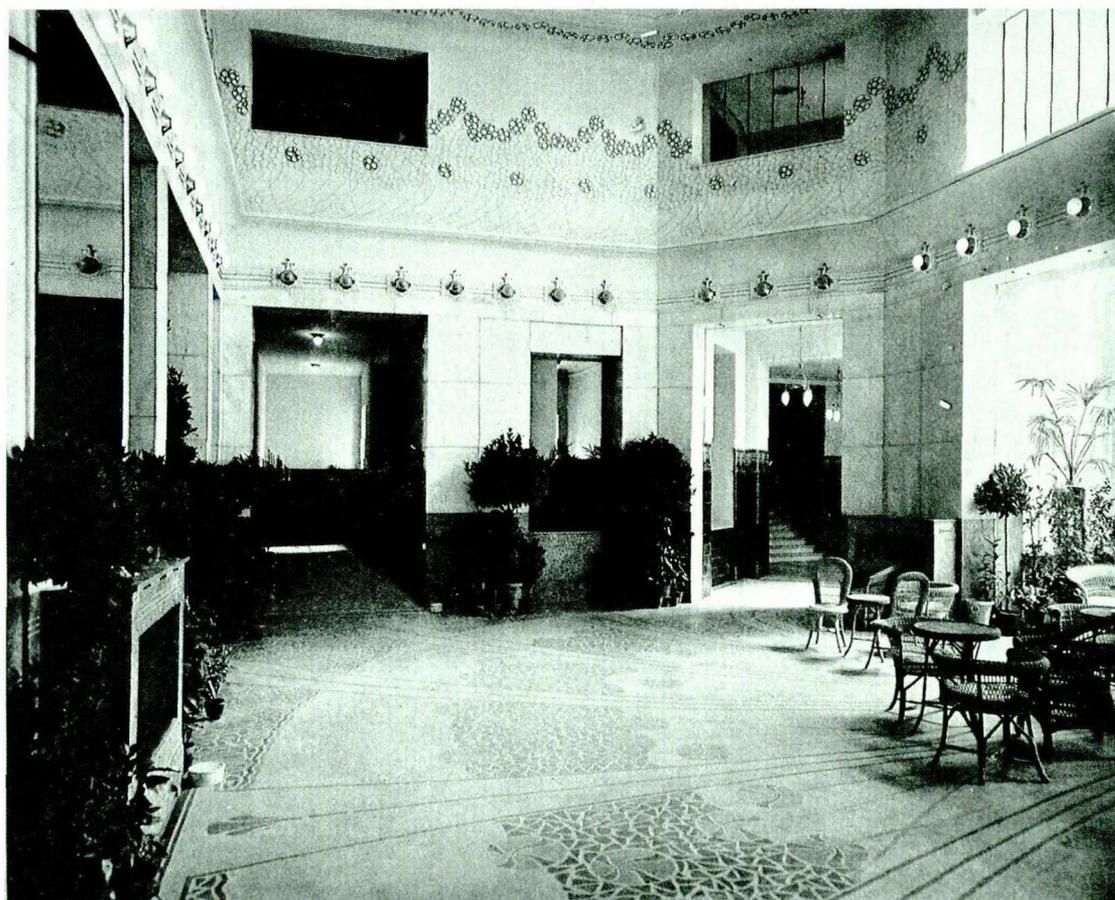
Das »Alte Theater« in Krakau, im Jugendstil umgebaut von Tadeusz Stryjeński und Franciszek Mączyński, 1903–1906
Teatr Stary w Krakowie, projekt przebudowyw stylu secesyjnym Tadeusza Stryjeńskiego i Franciszka Mączyńskiego, 1903–1906

der Służewska-Straße 3 in Warschau, ein Werk von Mikołaj Totwiński (1857–1924) und Henryk Stifelman (1870–1938). Wichtig für den Warschauer Jugendstil war die ebenfalls nicht mehr erhaltene Innenausstattung des Hotels »Bristol« von Otto Wagner dem Jüngeren (1864–1945).

Ein wichtiges Zentrum des Jugendstils war Lodz/Łódź, die Stadt der Textil-Industrie und Sitz

von Großunternehmern, die Entwürfe für ihre Paläste in den besten europäischen Architektenbüros bestellten. So arbeiteten zum Beispiel Otto Wagner (1841–1918) und Franz Schwechten (1841–1924) für die Lodzter Industriebarone. Das bemerkenswerteste Bauwerk dieser Stadt ist sicherlich die Villa Leopold Kindermann in der Wólczańska-Straße, mit ihren phantastischen Fassaden, umflocchten von

*Innenausstattung des Hotels »Bristol« in Warschau, Entwurf von Otto Wagner d. J., 1902
Wnętrze holu hotelu »Bristol« w Warszawie, projekt Otto Wagnera młodszego, 1902 r.*

mana (1870–1938). Waznym dzielem warszawskiej secesji byly tez juz nie zachowane wnętrza hotelu »Bristol« zaprojektowane przez Otto Wagnera młodszego (1864–1945).

Silnym centrum secesji byla Łódź, przemysłowe miasto magnatów włókienniczych zamawiających projekty w najlepszych pracowniach europejskich.

Projektowali dla nich między innymi Otto Wagner (1841–1918) i Franz Schwechten (1841–1924). Najznakomitszym dziełem tego miasta pozostaje willa Leopolda Kindermanna przy ul. Wólczańskiej, dzieło znanego architekta łódzkiego Gustawa Landaua-Gutentegera (1870–1917), o fantastycznych oplecionych kamiennymi drzewami fasadach i nieregularnie

steinernen Bäumen, mit ihrer unregelmäßigen Raumplanung und reichem Stuck-Ornament – ein Werk des renommierten Lodzer Architekten Gustav Landau-Gutenteger (1870–1917).

Als weiterer wichtiger Ort auf der Karte des polnischen Jugendstils gilt Krakau. Doch entgegen den landläufigen Ansichten gibt es dort kaum Werke des reinen Jugendstils. In diesem Hort des Polentums versammelten sich Architekten, die im Geist des polnischen Nationalstils wirkten. So trugen viele Bauwerke zwar Merkmale des Jugendstils, gleichzeitig aber treten zahlreiche volkstümliche und historisierende Elemente auf, die mit dem nationalen Baustil verbunden werden. Dazu zählt insbesondere das »Alte Theater« (*Teatr Stary*), bei dem sich Einflüsse polnischer Neorenaissance mit Jugendstilmotiven mischen, so beispielsweise in dem schönen Fries von Józef Gardecki (1880–1952).

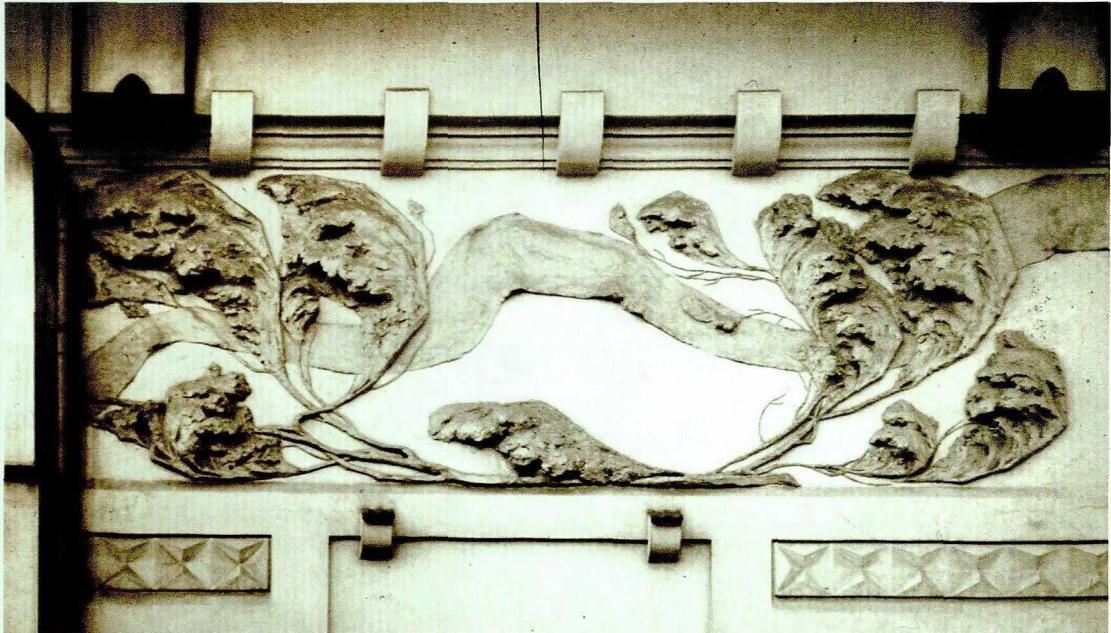
Die meisten Jugendstilbauten konnte wohl Lemberg/Lwów aufweisen, eine damals polnische Stadt, Hauptstadt der Provinz Galizien und Lodomerien innerhalb der Habsburgermonarchie. Während der

wenigen Jahre der Jugendstil-Mode entstanden dort mehrere Dutzend Wohnhäuser, die verschiedene Spielarten dieser Richtung repräsentierten. Zu den meistbeschäftigten Architekten zählten Władysław Sadłowski (1869–1940) und insbesondere Tadeusz Obmiński (1874–1932), der sehr schöne Jugendstil-Häuser erbaute, zum Beispiel für Józef Hausman in der Sykstus- (heute Doroschenko-)Straße Nr. 15, für den Rechtsanwalt Adolf Segal, Akademicka- (heute Schewtschenko-)Straße Nr. 4, oder für den Kaufmann Jan Stromenger auf dem Smolka- (heute Hryhorenko-)Platz Nr. 4.

Nach 1945 fanden sich Lemberg, Wilna und zahlreiche kleinere Orte, die ursprünglich polnisch waren, außerhalb der neuen Grenzen Polens. Dafür kamen Breslau/Wrocław, Oppeln/Opole, Stettin/Szczecin, Allenstein/Olsztyn, Grünberg/Zielona Góra und viele andere, ursprünglich deutsche Städte zu Polen.

Durch deutsche Forschungsarbeiten aus der Vorkriegszeit hatten polnische Kunsthistoriker genügend Kenntnisse über Bauwerke des Mittelalters,

Zierfries am »Alten Theater« in Krakau, Flachrelief von Józef Gardecki, 1906
Fryz zdobiący Teatr Stary w Krakowie, płaskorzeźba Józefa Gardeckiego, 1906 r.

der Renaissance und des Barock in den ehemals deutschen Gebieten. Die Architektur des 19. und der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts war allgemein vor dem Zweiten Weltkrieg weder Gegenstand der Forschung noch der Denkmalpflege. Ein Interesse an Bauwerken dieser Epoche entwickelte sich allmählich gegen Ende der fünfziger und zu Beginn der sechziger Jahre des 20. Jahrhunderts; die Denkmalpflege nahm sich ihrer sogar erst im Verlauf der siebziger und achtziger Jahre an.

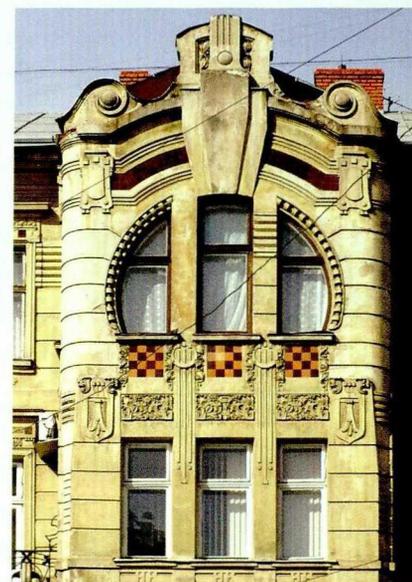
Die politische Lage und die deutsch-polnischen Beziehungen in der damaligen Zeit machten zudem eine freie wissenschaftliche Zusammenarbeit unmöglich. Auf diese Weise gerieten zahlreiche Werke moderner Architektur, die zu Beginn des 20. Jahrhunderts entstanden waren, gänzlich in Vergessenheit. Deutsche Forscher hielten die Bauwerke für verloren und polnische konnten sie ohne Zugang zu deutschen Archivquellen nicht identifizieren. Trotz offizieller Deklarationen über Zusammenarbeit waren

Haus von Józef Hausman in der Sykstus-Str. 15 in Lemberg, Entwurf von Tadeusz Obmiński, 1907 | Dom Józefa Hausmana, ul. Sykstusa 15 we Lwowie, projekt Tadeusza Obmińskiego, 1907 r.

Haus von Adolf Segal in der Akademicka-Str. in Lemberg, Entwurf von Tadeusz Obmiński, 1905 | Dom Adolfa Segala przy ul. Akademickiej we Lwowie, projekt Tadeusza Obmińskiego, 1905 r.

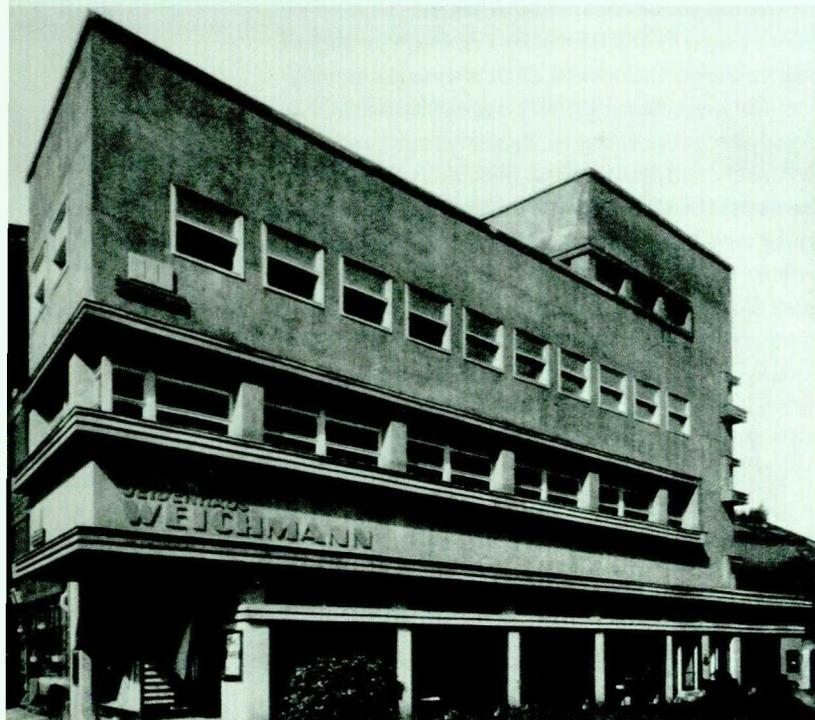
Kaufhaus von Jan Stromenger auf dem Smolka-Platz in Lemberg, Entwurf von Tadeusz Obmiński, 1906 | Dom handlowy Jana Stromengera przy pl. Smolki we Lwowie, projekt Tadeusza Obmińskiego, 1906 r.

rozplanowanych wnętrzach o bogatej dekoracji sztu-katorskiej.

Za ważne miasto na mapie polskich budowli secesyjnych uważany jest Kraków, ale wbrew pozorom, niemal nie ma tam dzieł w formach secesji czystej. Ten matecznik polski i ostoją polskości skupiał architek-tów tworzących w duchu polskiego stylu narodo-wego, tak więc wiele budowli nosi wprawdzie cechy secesji, ale zarazem jest silnie zależna od wątków fol-

klorystycznych czy historyzujących, wiązanych z archi-teksturą narodową. Do takich budowli należy m. in. Teatr Stary w Krakowie, gdzie inspiracje polskim neo-renesansem mieszają się z motywami secesyjnymi, jak np. piękny fryz Józefa Gardeckiego (1880–1952).

Bodajże najzasobniejszym pod względem ilościowym w dzieła architektury secesyjnej miastem polskim był Lwów (Lemberg), ówczesna stolica pro-wincji Galicji i Lodomerii w granicach cesarstwa

Seidenhaus Weichmann in Gliwicz, Entwurf von Erich Mendelsohn, 1922 | Dom handlowy Weichmanna w Gliwicach, projekt Ericha Mendelsohna, 1922 r.

Austro-Węgier. W ciągu kilku lat trwania mody na secesję powstało tam kilkadziesiąt domów reprezentujących różne odcienie i odmiany tego stylu. Do najpłodniejszych architektów należeli Władysław Sadłowski (1869–1940), i a przede wszystkim Tadeusz Obmiński (1874–1932), autor pięknych domów secesyjnych, takich np. jak dom Józefa Hausmana przy ul. Sykstuskiej (obecnie Doroszenki) 15, dom adwokata Adolfa Segala przy Akademickiej (obecnie Szewczenki) 4, czy kupca Jana Stromengera przy placu Smolki (obecnie Hryhorenki) 4.

Po 1945 roku poza granicami Polski pozostał zarówno Lwów, Wilno jak i wiele innych mniejszych miast, natomiast w obrębie nowo wyznaczonych granic znalazły się Wrocław, Opole, Szczecin, Olsztyn, Zielona Góra i wiele innych. O ile wiedza na temat zabytków średniowiecznych, renesansowych i barokowych, dzięki przedwojennym badaniom niemieckich historyków sztuki, była w tym czasie już

auch die Kontakte zwischen Wissenschaftlern der Deutschen Demokratischen Republik und der Volksrepublik Polen nicht einfach. Erst das Jahr 1989 brachte den grundlegenden Durchbruch und eröffnete Möglichkeiten gemeinsamer deutsch-polnischer Forschungs-, Denkmalschutz- und Ausstellungsprojekte.

Damals erst wurde klar, dass sich in den ehemals deutschen Gebieten, die nun zu Polen gehören, zahlreiche wertvolle Werke der besten Architekten ihrer Zeit erhalten hatten.

In Allenstein steht bis heute Bet Tahara, das jüdische Bethaus auf dem Friedhof, ein Jugendwerk des aus dieser Stadt stammenden Erich Mendelsohn (1887–1953). Die von ihm entworfenen Kaufhäuser stehen noch in Gliwicz/Gliwice und Breslau. Im nördlichen Polen (Pommern) steht noch fast ein Dutzend Werke des jungen Walter Gropius. Er war mit einigen Gutsbesitzerfamilien in der Umgebung von Dramburg/Drawsko Pomorskie verwandt und entwarf für sie Speicher, Arbeiterhäuser, Produktionsstätten und Wohnsitze. Als Beispiele können hier die Häuser für Landarbeiter in Mittelfelde/

dość duża także wśród polskich historyków sztuki, trzeba pamiętać, że architektura XIX i pierwszej połowy XX wieku nie była przed wojną ani przedmiotem badań ani opieki konserwatorskiej. Zainteresowanie architekturą nowoczesną narastało stopniowo od końca lat 50-tych i początku lat 60-tych, a opieką konserwatorską budowlę tej epoki zaczęto otaczać dopiero w latach 70-tych i 80-tych.

Sytuacja polityczna i stosunki polsko-niemieckie nie pozwalały jednak jeszcze wówczas na swobodne rozwinięcie współpracy naukowej i wiele dzieł nowoczesnej architektury początku XX wieku pozostało całkowicie zapomnianych. Niemieccy badacze uważali, że dzieła te już nie istnieją a polscy nie potrafili ich zidentyfikować bez dostępu do niemieckich źródeł archiwalnych. Pomimo oficjalnych deklaracji o współpracy wzajemnej, kontakty pomiędzy naukowcami z Niemieckiej Republiki Demokratycznej i Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej nie były

Żołędowo und in Janikow/Jankowo sowie die elegante kleine Villa derer von Arnim in Falkenhagen/Miłocice genannt werden.

Das Œuvre des mit Niederschlesien verbundenen Architekten Hans Poelzig (1869–1936) präsentierte eine große Ausstellung von Beate Störckuhl und Jerzy Ilkosz, die im Jahr 2000 in Breslau und in mehreren Städten in Deutschland gezeigt wurde. Es existieren die von ihm entworfenen Kirchen, z. B. in Maltsch/Malczyce, erbaut 1907, auch das in den Jahren 1903 bis 1905 umgebaute Rathaus in Löwenberg/Lwówek Śląski sowie die Bauten um die Jahrhunderthalle in Breslau, aber auch die Gebäude der Anna-Grube in Pschow/Pszów in Oberschlesien und eine Chemiefabrik in Lauban/Lubań bei Posen/Poznań.

In Kattowitz/Katowice stehen heute noch die von Bruno Taut (1880–1938) entworfenen Bergarbeiterhäuser. Dagegen existiert die 1925 bis 1927 von Mies van der Rohe (1886–1969) erbaute Villa für Erich Wolf in Guben/Gubin leider nicht mehr. Dennoch wurde sie in den letzten Jahren zum

Gegenstand archäologischer Forschungen, und die Stadtverwaltung sucht nach Finanzmitteln für ihre Wiederherstellung.

Durch die Entdeckung von Erwin Bockhorn-von der Bank vor einigen Jahren kann nun auch Henry van de Velde in die Reihe der großen Architekten des 20. Jahrhunderts, deren Werke man auch in Polen bewundern kann, aufgenommen werden. Es ist verwunderlich, dass es erst so spät zu dieser Entdeckung kam. Über Trebschen findet sich allerdings keine einzige Erwähnung, weder in den Erinnerungen van de Veldes noch in dem von ihm selbst zusammengestellten Werkverzeichnis. Der Name des Ortes taucht nur wenige Male in seinen Tagebüchern auf: als Reiseziel, ohne Auskunft, ob es sich dabei um einen Auftrag handelt. Für polnische Kunsthistoriker und Denkmalpfleger war eine Identifizierung der Räume und der Innenausstattung des Sanatoriums ohne Kenntnis der schriftlichen Überlieferung nicht möglich.

Der äußere Bau, ein Werk von Max Schündler, verrät nichts über den in ihm verborgenen Schatz.

łatwe. Dopiero rok 1989 przyniósł zasadniczy przełom umożliwiając wspólne polsko-niemieckie projekty badawcze, konserwatorskie i wystawiennicze.

Okazało się wówczas, że na dawnych ziemiach niemieckich, należących obecnie do Polski zachowało się wiele cennych dzieł architektury, stworzonych przez najwybitniejszych architektów. W Olsztynie stoi do dziś Bet Tahara, żydowski dom modlitwy na cmentarzu, pierwsza młodzieżowa realizacja pochodzącego z tego miasta wybitnego architekta modernizmu – Ericha Mendelsohna (1887–1953). Zaprojektowane przez niego domy towarowe można podziwiać w Gliwicach i Wrocławiu. Na Pomorzu zachowało się kilkanaście budowli zaprojektowanych przez wówczas początkującego architekta Waltera Gropiusa. Spokrewniony z wieloma rodzinami ziemiańskimi okolic Drawska Pomorskiego projektował na ich zlecenie domy dla robotników rolnych, spichlerze, zakłady produkcyjne i siedziby.

Jego dziełem są m.in. bliźniacze domy robotników z Żołędowa (Mittelfelde) i w Jankowie (Janikow) oraz niewielka elegancka willa von Arnimów w Miłocicach (Falkenhagen). Wielka wystawa zorganizowana w 2000 roku przez Beate Störckuhl i Jerzego Ilkosza we Wrocławiu, pokazywana też w kilku miastach niemieckich, ukazała wielki dorobek architektoniczny związanego ze Dolnym Śląskiem Hansa Poelziga (1869–1936). Istnieją do dziś projektowane przez niego kościoły, m. in. w Malczycach (Maltsch) z 1907 roku, przebudowany w latach 1903–5 ratusz w Lwówku Śląskim (Löwenberg), zabudowania Wystawy Stulecia we Wrocławiu, ale także budynki kopalni Anna na Górnym Śląsku w Pszowie (Pschow) i fabryka chemiczna w Lubaniu pod Poznaniem.

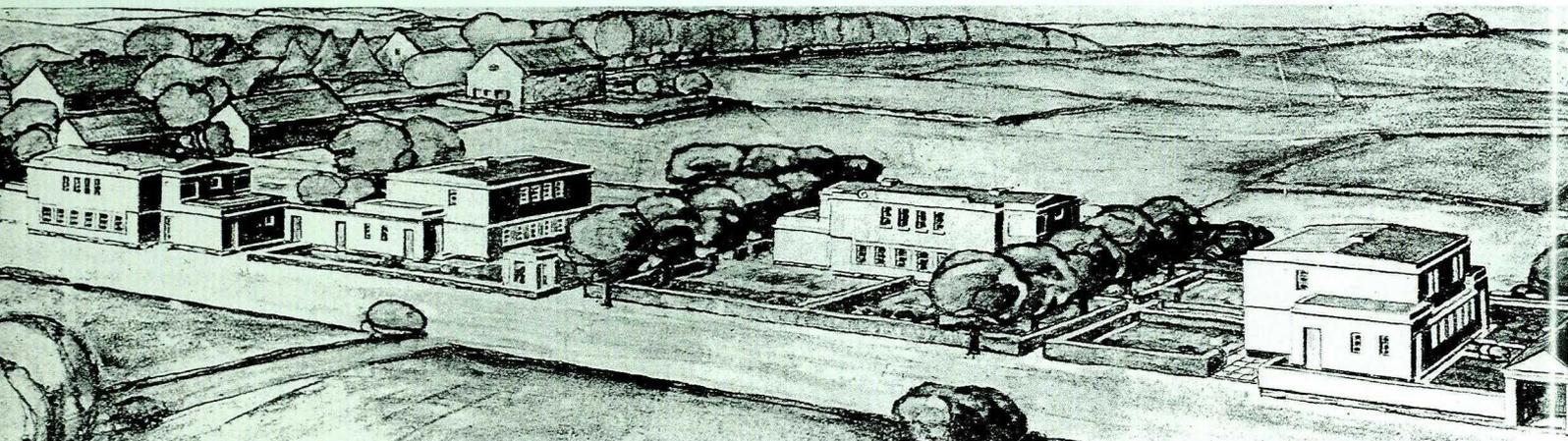
W Katowicach zachowały się do dziś domy projektowane przez Bruno Tauta (1880–1938). Niestety nie ocalała willa Ericha Wolfa wzniesiona przez Mies van den Rohe (1886–1969) w Gubinie (Guben)

Die Nutzung des Gebäudes nach dem Krieg – zuerst als geschlossenes Fürsorgeheim und seit den siebziger Jahren als Altersheim – machte den Baukomplex für Außenstehende nahezu unzugänglich. Nur durch die Archivforschungen von Erwin Bockhorn-von der Bank wurde die Zuschreibung an den berühmten Architekten möglich.

Die von van de Velde entworfenen Innenräume sind nahezu vollkommen erhalten. Der Grund dafür ist, dass das Bauwerk einen sorgfältigen Nutzer

hatte und – paradoxerweise – dass dieser kein Geld hatte, um eine gründliche Modernisierung durchzuführen.

Jetzt stehen die Besitzer des Objekts vor der schwierigen Aufgabe, eine gründliche Erneuerung der gesamten Anlage des Sanatoriums vorzunehmen und dabei die hölzerne Ausstattung des großen Meisters sorgsam zu restaurieren und zu konservieren. Mehr noch: Die bisherige Nutzung – die wichtige soziale Funktion der Anlage – muss mit

Walter Gropius, Entwurf der Arbeiterhäuser in Janikow in der Umgebung von Dramburg, 1909

Walter Gropius, projekt domów dla robotników rolnych w Jankowie koło Drawskiego Pomorskiego, 1909 r.

w latach 1925–27, ale stała się w ostatnich latach przedmiotem badań archeologicznych i władze miasta szukają środków na jej odbudowę.

Dzięki odkryciu Erwina Bockhorn-von den Bank kilka lat temu do panteonu światowej sławy artystów XX wieku, których dzieła podziwiać można w Polsce, dołączony został Henry van de Velde. Zdumienie budzi fakt, że do odkrycia doszło tak późno, ale o sanatorium w Trzebiechowie nie ma ani słowa ani we wspomnieniach van de Veldego, ani w sporządzonym przez niego spisie własnych realizacji. Nazwa miejscowości jest jedynie kilkakrotnie wzmiankowana w jego dziennikach, jako cel podróży, ale bez informacji, czy chodzi o jakieś zlecenie. Identyfikacja wnętrza sanatorium w Trzebiechowie przez polskich historyków sztuki i inwentaryzatorów za-

bytków była, bez wskazania źródłowego, także niemożliwa. Zewnętrzna bryła budynku, dzieło Maxa Schündlera nie zdradza ukrytego w niej skarbu, a powojenne użytkowanie obiektu – jako domu opieki specjalnej, a od lat 70-tych jako domu starców – czyniło go praktycznie niedostępnym dla postronnych. Tylko dzięki badaniom archiwalnym podjętym przez p. Erwina Bockhorn-von der Bank możliwe było potwierdzenie tak znamienitego autorstwa obiektu.

Zaprojektowane przez van de Veldego wnętrza ocalały w zasadzie kompletnie. Ocalały dzięki temu, że budynek miał dobrego użytkownika a zarazem, paradoksalnie, dlatego że ów użytkownik był biedny i nie stać go było na gruntowną modernizację wnętrza. Teraz przed gospodarzami obiektu stoi trudne zadanie przeprowadzenia gruntownego remontu całego

denkmalpflegerischen Anforderungen in Einklang gebracht werden. Nach Möglichkeit sollten die Innenräume – zumindest die bedeutendsten Teile – für Interessierte zugänglich gemacht werden. Die Forscher wiederum stehen ebenso vor einer wichtigen Aufgabe: Die Innenräume des Sanatoriums in Trebschen müssen nicht nur der Fachwelt, sondern auch einem breiteren Publikum bekannt gemacht werden. Das Sanatorium in Trebschen mit seinen prächtigen von van de Velde entworfenen Treppenhäusern zählt gewiss zu den wertvollsten Objekten moderner Kunst von europäischem Rang, die sich im heutigen Polen befinden. Es ist gut, dass sich darüber nicht nur die Spezialisten einig sind, sondern auch die Hausherren und Eigentümer: die Direktion des Sanatoriums und die lokalen und regionalen Verwaltungen.

Aus dem Polnischen von Hanna Nogossek.

Kaufhaus Petersdorff in Breslau, Entwurf von Erich Mendelsohn, 1927/28 | Dom towarowy Petersdorffa we Wrocławiu, projekt Ericha Mendelsohna, 1927/1928 r.

kompleksu sanatoryjnego i pieczołowitej konserwacji secesyjnej stolarki wielkiego mistrza. Co więcej, pogodzenia dotychczasowej, jakże ważnej społecznie, funkcji kompleksu sanatoryjnego z wymogami konserwatorskimi i umożliwieniem, przynajmniej częściowo, dostępu do najciekawszych fragmentów wnętrza. Przed badaczami stoi ważne zadanie nie tylko wprowadzenia wnętrza sanatorium w Trzebiechowie do obiegu naukowego, ale także popularyzacja tego dzieła. Sanatorium w Trzebiechowie i wspinała klatki schodowe zaprojektowane przez van de

Veldego to niewątpliwie jeden z najcenniejszych obiektów sztuki nowoczesnej rangi europejskiej, jaki znajduje się obecnie w Polsce. To dobrze, że są tego świadomi nie tylko specjaliści, ale także gospodarze i właściciele obiektu – dyrekcja sanatorium i władze lokalne.